

УДК 007:304:070

## ЗАСОБИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНИХ ПСИХІЧНИХ ПРОЦЕСІВ ДИТИНИ-ЧИТАЧА (НА ПРИКЛАДІ ДИТЯЧОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ 20–30-Х РР. ХХ СТ.)

Ю. В. Стадницька

Українська академія друкарства,  
вул. Підголоско, 19, Львів, 79020, Україна

*Проаналізовано тексти дитячої публіцистики 20–30-х рр. ХХ ст. на предмет використання публіцистами спеціальних засобів, здатних активувати пізнавальні психічні процеси дітей-читачів. Досліджено й виокремлено спеціальні засоби, які допомагали задіювати та розвивати довільну увагу, уяву, пам'ять, мислення читачів різного віку.*

**Ключові слова:** дитяча публіцистика, пізнавальні психічні процеси, популяризація знань, дитяче читання.

**Постановка проблеми.** Вивчення історичної ситуації у видавничій справі 20–30-х рр. ХХ ст., аналіз тогочасних пресо-, книгознавчих, психологічних і педагогічних досліджень дає можливість стверджувати, що серед різноманітних засобів популяризації наукових знань, які використовувались у публіцистичних текстах для дітей у 20–30-ті рр., формувалися також і засоби залучення дитини до читання, активізування її психічних пізнавальних процесів: утримування уваги, стимулювання уяви та тренування пам'яті. Означені засоби, створені внаслідок авторських і редакторських експериментів у дитячій публіцистиці, заслуговують на окрему увагу, оскільки посилювали якісне сприймання та глибоке пізнання наукової інформації, допомагали розвивати український інтелектуальний потенціал.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Класифікуючи спеціальні прийоми, за основу нами взята схема, запропонована дослідницею дитячої літератури Е. Огар. В. М. Брандер, О. В. Вознюк, М. М. Заброцький приділяють увагу в своїх дослідженнях можливостям дитячого пізнання. Вивченням дитячої періодики сьогодні займаються й М. Романюк, Л. Кусий, В. Передерій, Г. Корнеєва, Т. Давидченко та ін. Віддаючи належне науковій значущості праць згадуваних учених, зазначимо, що досі не було приділено достатньої уваги особливим засобам активізації пізнавальних психічних процесів, сформованим на сторінках галицької дитячої періодики.

**Мета статті.** Здійснити висвітлення та аналіз спеціальних засобів активізації пізнавальних психічних процесів дитини-читача, які були створені та апробовані на шпальтах галицької дитячої періодики в 20–30-х рр. ХХ ст. Основні засоби активізації уваги, уяви, пам'яті та мислення згодом увійшли до практики створення та видавничої підготовки української науково-популярної літератури, призначеної дітям.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Дитина будь-якого віку — особливий читач, психічні процеси якого (мислення, пам'ять, увага) беспосе-

редньо залежать від емоцій. Французький видавець XIX ст. і популярний автор дитячих творів Етцель (П. Ж. Сталь), відзначав, що дітей потрібно вчити і виховувати, розважаючи.

У контексті тогочасних психолого-педагогічних досліджень надзвичайно актуальними для авторів і видавців, на нашу думку, були результати вивчення такого явища, як «психологія діточого зацікавлення». Український дослідник В. Калинович на поч. 1920-х рр. вказав на різні підходи до вивчення психології дитячих зацікавлень. Основною думкою теорій було те, що зацікавлення спонукало дитину звертати більше уваги на предмети, які викликали в неї емоції, а не на ті, що були їй байдужими, окрім того, що дитина якісніше сприймала й засвоювала текст, який її цікавив [1].

Там, де дитяча цікавість задовольнялася, дитина працювала радісно, швидко все схоплювала, добре затямлювала. Де відсутня цікавість, там не було ані уваги, ані бажання запам'ятовувати. Відтак, важливу роль у розвитку дитини відігравав «інстинкт цікавості» (за С. Русовою) — «перший нахил до науки, він виявляється зацікавленням дитини до тих або інших з'явищ» [2, с. 26].

У тогочасних дослідженнях зазначалося, що у кожному віковому періоді інтереси є різними. У молодшому віці дитина починала цікавитися конкретними предметами чи явищами: «Ступінь об'єктивного зацікавлення тріває від 7–10 року дитини. На цьому ступені зникає ідеалізм дитини, а починається реальна діяльність. Дитина звертає увагу на поодинокі предмети...» [3, с. 25–26]. Дітям у нагоді ставали дитячі видання, тексти яких могли розповісти про будуще на світі. Просвітяни радили обирати тексти для дітей цього віку, орієнтуючись на їхні зацікавлення [4].

Зацікавлення підлітків до обраних тем і проблем ставало сталим: «Постійне зацікавлення проявляється в постійному занятті дитини якимсь предметом. У зв'язку з цим... витворюється в дитини увага й самосвідомість. Синтетичні умови чинності витворюють у дитини концентрацію... Ступінь логічного зацікавлення розвивається... особняк цікавиться ідеальним змістом осіб, предметів і з'явищ, а далі внутрішнім зв'язком подій, причиновою. Шукання внутрішньої причини вказує на розвиток логічного мислення» [3, с. 27]. Зацікавлення наvertало дитину до планового ознайомлення з певними явищами, а потім до занять новою діяльністю.

Проте незалежно від віку, засвоєння навіть найпростішого факту відбувалося не цілеспрямовано й залежало від емоційного інтересу до його окремих ознак [5]. Емоції збуджували увагу, позитивно впливали на осмислення і запам'ятовування прочитаного: «На пам'ять багато впливає воля: дитина добре пам'ятає те, що відповідає її інтересові. Емоціональний вплив виявляє нам те, що наука, якої ми хочемо навчити нашу дитину, повинна звертатися не тільки до її мислення, до її судження, а й до почуття, не тільки викладатися в одноманітних лекціях...» [2, с. 59].

В. Сухомлинський вважав, що без творчості, фантазії, гри та музики, які задіюють емоції, неможливо уявити читання як одну зі сфер духовного життя

дитини. Адже, коли емоції не «працювали», — читання не виконувало своїх завдань [6].

Протягом 20–30-х рр. автори, редактори, популяризатори науки спільними зусиллям виробили низку прийомів, основною метою яких було підтримання емоційної цікавості до твору, що, відповідно, активізувало увагу, пам'ять і пробуджувало уяву. Популяризатори широко використовували *художні форми викладу*, особливо в текстах для дітей молодшого віку. Це пояснюється тим, що художні образи захоплювали уяву дитини, збуджували самостійність вражень, творчість, спонукали думку працювати [7]. Відповідно до специфіки дитячого сприймання дійсності інформаційні й аналітичні жанри в аналізованій дитячій періодиці набували публіцистичних ознак.

На думку сучасних дослідників (В. М. Брандер, О. В. Вознюк, М. М. Заброцький), властивість міфологічного (образного) відображення дійсності є чи не єдиним засобом впливати та змістовно визначити об'єкти високого ступеня абстракції [8]. Аналіз видань показав, що образність, експресія, притаманні художнім творам, вповні реалізувалися в науково-художніх і просвітницьких публікаціях, спонукаючи до найкращого сприймання тексту й стимулюючи подальше активування когнітивних процесів під час читання.

Одним із засобів активації дітей було *уведення персонажів* у тексти будь-яких жанрів. Це могли бути реальні особи чи вигадані герої. Читаючи про людей з різними типами характеру, дитина подумки «приміряла» вчинки героїв, ідентифікувала себе з ними. Ідентифікація передбачала занурення в глибини внутрішнього світу персонажів, здатність поставити себе на їхнє місце. Від персонажа до читача література переносила досвід, хід думок, поведінку в тих або інших життєвих ситуаціях [9]. Це впливало на розвиток уяви: «Дитяча уява чи теж геніяльний винахід природи... Дитяча уява дозволяє дитині вчитися і про такі речі, які їй не доступні. Непогомована сила росту й розвитку пре дитину геть аж поза границі її вузького світу...» [10, с. 132].

Герої публікацій впливали і на гендерну ідентифікацію: дівчата шукали ідеал жіночої долі, хлопчикам цікаві герої з яскраво вираженими чоловічими рисами характеру. Гендерна ідентифікація ставала актуальною для читачів віком з 10–11 років, коли зацікавлення хлопців і дівчат починали відрізнятися [11].

Читач міг ідентифікувати себе з певною культурою, нацією, соціальною групою, з певним родом занять, віком. Для галицької дитини, яка зростала у світі чужомовної культури, було тяжко ідентифікувати себе зі своєю нацією. Отож для національного виховання юного покоління були важливі яскраві персонажі, наділені найкращими рисами українського народу, наприклад: хоробрий патріот Стрілець Невмирущий та допитливий школяр Никола Барвінок, який пізнавав багато речей і залучав до цього процесу читачів (часопис «Дзвіночок»), богобоязний студент Мирон чи винахідлива дівчина Маруся (часопис «Наш Приятель»), цікавий до навколишнього середовища малий Петрик Козачок (часопис «Малі Друзі»), Славко Вірний, який розповідав про актуальні новини і події минулого («Із щоденника Славка Вірного» у «Світі Дитини») та ін.

Досить часто популяризатори 20–30-х рр. XX ст. влітали доволі сухі наукові факти у канву цікавого, захопливого сюжету. Важливим засобом для сприймання дитиною пізнавальної інформації було вміння автора вплинути на емоції дитини через *сюжет твору*, оскільки найважливішою умовою якісного сприймання прочитаного ставало те, що зміст мав зацікавити дітей і відповідати зацікавленням, природним у певному віці [12]. Розгортання сюжету як у науково-художньому, так і в просвітницькому тексті відбувалося в реалістичних тонах, без моралізаторства, відповідно до дійсності. Для цього авторам необхідні були «енциклопедичні» знання, орієнтування в тогочасних досягненнях науки, вміння поєднати достовірність з художньою вигадкою [13, с. 22–23].

Талановиті публіцисти розуміли принцип, який впливав на засвоєння наукового матеріалу дітьми, — наука не відокремлювалась від дії. Динамічний сюжет залучав увагу, яка, відповідно, допомагала дитині в осмисленні та запам'ятовуванні відомостей: «...увага — це вища форма розумової діяльності. Вона наближається до мистецтва... Творча фантазія має три головніші свої прояви: 1) вона об'єднує широкі комплекси уявлень, які в дійсності або не були зовсім об'єднані, або об'єднувались якимось інакше; 2) вона виділяє складні частини одного комплексу уявлень і зв'язує їх з іншими комплексами; 3) вона збільшує й зменшує самі образи...» [2, с. 59–61].

Основними формами викладу в публіцистиці, які допомагали організувати вплив на пізнавальні психічні процеси читачів, були: *бесіда, розповідь, опис, дидактична гра*. Довірлива бесіда, як правило, відбувалась між дорослим персонажем і дитиною, яка отримувала конкретні відповіді на запитання. За таким принципом побудована більшість аналізованих текстів, лише в текстах аналітичних чи інформативних жанрів діалоги траплялися рідше, ніж у науково-художніх. Зазвичай темою бесіди служила актуальна проблема, яка потенційно могла б цікавити дітей певного віку, наприклад: «Мама оповідає дітям про Івана Франка» [14]; «Українські прапори на Чорному морі» тощо.

– *Тату, а що це є фльота?*

– *Фльота, це італійське слово, і означає всі кораблі якоїсь держави разом...*

– *Дякую! А чи є й українські кораблі?*

– *На жаль, українських кораблів тепер немає... [15].*

Розповідь і опис часто поєднувались у межах одного тексту (ці форми викладу більше притаманні нарисам, статтям, заміткам, подорожнім запискам, оглядам, щоденникам), доповнювались діалогами головних персонажів. Розповідаючи про явище чи предмет, автор обов'язково характеризував його, щоб дитина змогла чітко все уявити. Наприклад:

*«Всі ви бачили й читали різні часописи, але мало з певністю знаєте про їх розвій. Початків часопису можна вже дошукуватися у Римлян. Тут за часів царства (около нар. Хр.) подибуємо писані листки, що їх видавали деякі більші книгарні... Але правдиві часописи найскоріше знайдемо в Китаю. Як відомо, Китайці від непамятних часів знали папір і штуку печатання, отже й не важко було їм видавати часописи вже 1500 літ тому, а може й ще давніше...» [16].*

Рідше траплявся опис у чистому вигляді. Скажімо, у зоологічних замітках довідкового характеру, схожих на енциклопедичні, наприклад: *«Це аргентинський степовий струсь, що зветься «нанду», а відрізняється від звичайного (африканського) струся тим, що має не два а три пальці ніг. Відрізняється також пір'ям...»* [17].

Дидактична гра — особлива форма викладу інформації у матеріалах розвивально-розважального характеру, представлених у кожному дитячому журналі. Добре впливали на розвиток уяви практичні поради з малювання, витинанки, моделі іграшок, а також шаради. Для тренування пам'яті публікували такі вправи, як ребуси, «хрестиківки». Розвивальні вірші, вправи, спостереження розвивали уяву, і одночасно мовлення, мислення і пам'ять. Уживали й додаткових заходів: малюнки (або серію малюнків), які ілюстрували текст або до яких слід було придумати свій сюжет; часто публікували твори, які на цікавому місці переривали й пропонували дітям дописати їх та надіслати до редакції. Завдяки такому блокові дитина розвивала свої творчі здібності. Наприклад: під шаховою дошкою, у клітинках якої вписано склади слів, подано завдання: *«Ідучи слідом шахового коника від складу Об, відчитайте гарний клич до братньої любови. Хто висказав його і де?»* [18]; практична порада, щоб зробити собі іграшку «літаюче крильце»: *«Подаємо вам спосіб, як зробити собі простеньку, але цікаву забавку. Простенька вона, бо до її спорядження потрібні тільки: шпилька від ниток, кусник бляшки (хоч би з коробки від пасти), кусник дерева, мотузок, два цвяшки. От і все! З дерева витинаємо ножиком держак (ручку), який бачите на рисунку під а...»* [19]; уроки малювання: *«Відрисуй усі чотири рисунки за порядком і повторюй се так довго, аж доки легко й вправно не нарисуєш так, як тут на образку (але не відбивай!). Потім рисуй знову перший і на нього накладай щораз нові доповнення з другої, третьої, четвертої фігурки, аж доки не буде такий рисунок, як четвертий»* [20]; рецепти приготування страв найчастіше подані у віршованій формі [21].

Потенційно, дидактична гра могла приводити до глибокого зацікавлення певними предметами, до виникнення в кожного читача хобі (гра в шахи, написання літературних творів, малювання тощо), до формування певних навичок.

Зміст основного матеріалу прикрашало *подання цікавих фактів*: «Кожний предмет, що сам собою нецікавий, може стати цікавим, коли його асоціюємо з іншим предметом, для котрого вже існує зацікавлення. Обидва асоційовані предмети немов зростаються зі собою: цікава частина уділяє свою прикмету цілості, і цим пояснюється, що предмети, котрі спершу не уявляли собою нічого цікавого, згодом стають так само цікавими, як ті, котрі вже первісно були інтересні» [3, с. 28]. Наприклад:

*«Пам'ятайте, що 29 квітня, кожного року український народ обходить свято моря. Це свято зв'язане з дуже знатною подією, з моментом піднесення жовто-синіх національних прапорів на «Чорноморській флоті» у місті Севастополі, пристані над Чорним Морем. Та заки до цього приступимо, добре буде заізнатися (підкреслено автором. — Ю. С.) бодай трохи з українським, Чорним Морем. Обливає воно Україну від полудня. Розбиває своїми бурхливими*

*хвилями гранітні кримські гори. Випиває води Дніпра, Дону, Бога, Дністра, Черемоша й Прута...» [22].*

Спочатку автор створював інтригу, висловлював свої враження, не конкретизуючи, і коли читач вже зацікавлено чекав відповіді, автор переходив до суті, починав ознайомлювати з новими фактами. Емоційна концентрація подій і їх послідовне наукове пояснення здійснювалися через *створення інтриги, увімкнення уваги та мисленнєвих процесів читача:*

*«Наш корабель, колишучись з легонька з боку на бік, підходив до берегів північно-східної Азії... На дворі стояла прекрасна погода і хоч була вже половина серпня, пора як для того краю, досить пізна, було досить тепло. На воді так далеко, як тільки могло бачити око, не видно було й кусочка льоду і не хотілося вірити, що ми находимося не більше як 1.500 миль (англійських) від північного бігуна. Місце призначення нашої подорожі був Північний Ріг, що лежить менше-більше на 180° довжини і 69° північної ширини, де я мав лишитися на зимівку...»*

Далі — перехід до пояснення, уведення наукових даних: *«Коли йти з полудня на північ здовж берегів Камчатки аж до Ледового Океану, перше що можна заважити, се ліс, що з кожним днем подорожі стає чим раз менший, а в кінці... по долинах, чорніють маленькі корчки... Значається так звана «тундра». Слово «тундра» відноситься лише до підбігунових, без лісистих країв, де земля стоїть вічно замерзла... Цілий край є горбокватий, з багатьома ланцюгами скалистих гір, між якими тут і там видніють згаслі вулкани... Нарід, між яким довелося мені жити, називається чукчі і є одним із многих племен, що замешкують північний Сибір...» [23].*

Для того, щоб тимчасово перемкнути увагу дитини на інший факт з метою певного відпочинку від основної інформації, часто наводились яскраві приклади для коментування головних тез:

*«Дроздик, невеличка пташинка — зїдає відразу найбільшого слимака. А таких слимаків зїсть він і більше на день. Якби так чоловік їв, то вийшлоби, що за один раз требаби було йому зїсти цілу шинку. І деж Ви бачили такого жеруна ненаїдного між людьми? А між пташками ще й не такі бувають. От приміром червоношийка ... обчислили так учені — зїдає червоношийка стільки хробачків, що колиб з тих хробачків скрутити одного, то він бувби такий грубий ..., а довгой на 14 стіп (понад чотири метри), такий, як висока Ваша світлиця! Якби чоловік їв так, як червоношийка, то повиненби їсти денно 27 стіп (шість метрів) грубої ковбаси! (підкреслено автором. — Ю. С.)» [24].*

Більшість публікацій на шпальтах дитячої періодики 20–30-х рр. ХХ ст. мала насичені емоційно яскраві заголовки: «З царства розбишак — на волю!»; «Нафта втікає з лямпи!»; «Хто лікар деревам?»; «Звідки взялася азбука?»; «Стоварищення в звіриному царстві»; «Які в небі ходять гроші?»; «Коли ще не було людей на землі». Ступінь емоційності заголовного блоку в аналізованих часописах був різним. Ми припускаємо, що це зумовлено позицією, поглядами редактора. Найчастіше тексти з експресивними назвами трапляються у журналах «Дзвіночок», «Світ Дитини», «Молода Україна», «Малі Друзі», рідше — у

виданнях «Юні Друзі», «Наш Приятель», «Віночок для українських католицьких дітей», «Орленя».

Популяризаторам було важливо не тільки те, як зацікавити читача і захопити його до читання, а й те, як втримати його інтерес до тексту, тобто як активувати довільну увагу дитини під час читання, адже «дитина легко втрачає уважність, бо вражливості її полохлива, як ластівка, і кожний новий факт переходить увагу на себе, — та й то ненадовго. Значить, з дитячою увагою треба поводитись дуже обережно...» [25, с. 443]. До інтенсивного уважного спілкування з твором, напруженого мислення спонукали кількома прийомами.

Активно використовували *діалогічність*, яка створювала ефект «живої» комунікації, ілюзію безпосереднього контакту з автором. Талановиті дитячі публіцисти для зав'язування розмови ставили так звані «орієнтувальні» запитання на кшталт: «А чи знаєте ви..?», «А ви чули..?» тощо, і тут же на них вичерпно відповідали:

*«Бачите, Діти, того дідуся, там на стежці, як то він закурює люльку? Що тільки засвітить сірничка, — та ще не приткнув його до люльки — а сірничок уже згас!.. А це що? Капельюх висмикнувся з руки дідуся, махнув широкими солом'яними крисами — мов каня крилами, та справді, мов який птах підлетів у воздух... Що це за диво? Хто цей збиточник, що не дав дідусеві закурити люльки та ще потому пірвав його капельюх та, мов той нечемний хлопчище, взяв собі старого на глум? «Та це ж вітер! Правда, Діти, ви знаєте всі, що це є — вітер? Але скажіть мені відки він береться? Що?» (підкреслено автором. — Ю. С.) Кажете: «з півночі, з полудня, зі заходу, зі сходу, з поля, з лісу». Добре — но, але скажіть мені, звідки вітер взявся: «На півночі, або хоч би і в лісі?» Видите, що таки не знаєте! Тому то я розкажу Вам краще, що це є вітер, та звідки він береться...» [26].*

Задля активізації уваги, підсилення експресії твору в різних текстових блоках використовували окличні речення:

*«Зоряне небо. Яка чарівна краса! ... Отож, молоді читачі, хто з вас бажає познайомитися з небом, хто чує, що нічого про те не знає, читайте ці короткі нариси... І так, у дорогу!» (підкреслено автором. — Ю. С.)» [27];*

Для активізації уваги та запам'ятовування протягом читання всього видання широко використовувався гумор. Автори публікацій прагнули викликати в дітей здорові, позитивні емоції. Як правило, між творами різного пізнавального навантаження вводили гумористичні «шпаринки»: легкі, веселі й короткі тексти віршів, анекдотів, афоризмів тощо, а також карикатури:

*« — Мамусю, чим я є для тебе? — питає матір малий Данко.  
— Ти, синочку, мій найбільший скарб на світі! — відповідає мати.  
— Мамусю, то може б можна мені було вийняти з того скарбу 50 сотиків на ... морожене?» [28].*

Основні правила створення якісної публіцистики впливали з психології розвитку психічних властивостей, мислення, уяви, емоцій дитини, який базувалася на психофізіологічних дослідженнях. Сформувалося переконання, що

дитина — специфічний читач, до якого потрібно вміти промовляти, душу якого треба досліджувати. Різниця у віці впливала на ставлення дитини до творів, яке змінювалося відповідно до змін у процесі пізнання дійсності. Читачі різних вікових груп реагували на певні компоненти у творах (епізоди в сюжеті, конкретні деталі, вчинки персонажів тощо), які підсилювали враження від прочитаного. Це впливало на специфічні потреби у читанні та на коло читацьких зацікавлень. Теоретичні та практичні напрацювання у сфері тогочасної дитячої психології справили серйозний вплив на спосіб популяризації наукових знань серед дитячої аудиторії. Всебічне вивчення психології дитини допомогло авторам і видавцям: зрозуміти, що кількість поданих у тексті наукових фактів залежала від віку дитини; розподілити тексти на легші та складніші в межах одного часопису; виявити теми, проблеми, які цікавили дітей; обрати жанри публікацій, які добре сприймалися дітьми; зрозуміти залежність читацьких запитів від віку аудиторії; розробити систему засобів адаптації наукової інформації, щоб полегшити сприймання й розуміння дитиною текстів; подавати різний матеріал для хлопців і для дівчат; оформити часописи так, щоб юним читачам це подобалося; «прив'язувати» тексти до дійсності; запрошувати дітей до створення видань (підлітки, діти дописували до журналів).

**Висновки.** Таким чином, на шпальтах періодичних видань досліджуваного періоду спостерігаємо процес зародження і формування дитячої публіцистики, яка виконувала пізнавальну, освітню та розвивальну функції. Завдяки зусиллям просвітян, психологів, педагогів, видавців, вона набувала специфічних ознак, зумовлених вимогами тогочасної дитячої психології. Твір після публікації жив власним життям, читач сприймав його суб'єктивно, пропускав через свою свідомість і досвід.

Завдяки авторам, популяризаторам, ретельному редакторському опрацюванню текстів опубліковані наукові знання ставали доступними для дитячого сприймання. Замість дидактичних лекцій дитина отримувала цікаві й за змістом, і за формою публікації. Використання спеціальних засобів для популяризації знань дало змогу розмовляти з дитиною про серйозні речі зрозумілою їй мовою: захоплював уяву цікавий сюжет і створення інтриги; головні персонажі, з якими читач міг себе ідентифікувати, ставали реальними; дидактичні ігри розвивали мислення та практичні навички; гумор на шпальтах видань сприяв легкості викладу та запам'ятовуванню. Спершу стихійне застосування тих чи інших засобів згодом оформлювалось у певну систему, яка до сьогодні не втратила своєї актуальності.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Калинович В. Чим цікавляться наші діти? / В. Калинович // Українська Школа. — 1925. — Ч. 1–3. — С. 17–32.
2. Русова С. Теорія і практика дошкільного виховання / С. Русова. — Прага : Укр. Громад. Вид. фонд, 1924. — 123 с.
3. Калинович В. Чим цікавляться наші діти? / В. Калинович // Українська школа. — 1925. — Ч. 4–6. — С. 18–34.



4. Кривоносюк П. Природна метода навчання письма / П. Кривоносюк // Шлях навчання і виховання. — 1930. — Ч. 6. — С. 179–184.
5. Калинович В. Голос української дитини / В. Калинович // Українська школа. — 1925. — Ч. 7–9. — С. 24–35.
6. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский. — [2-ое изд.]. — К. : Рад. школа, 1971. — 244 с. — (Педагогическая библиотека).
7. Діхтяр О. Художнє читання / О. Діхтяр // Шлях навчання і виховання. — 1928. — Ч. 6. — С. 8–13.
8. Брандер В. М. Казка як важливий чинник розвитку людства / Брандер В. М., Вознюк О. В., Заброцький М. М. // Вісник Житомирського державного педагогічного університету. — 2001. — № 8. — С. 96–100.
9. Будз П. Виховання характеру / П. Будз // Шлях навчання і виховання. — 1928. — Ч. 12. — С. 4–9.
10. Біланюк П. Що цікавить людину в її дитинстві та молодості? / П. Біланюк // Рідна Школа. — 1938. — Ч. 8. — С. 131–132.
11. Кривоносюк П. Переломовий час в психічному житті молоді / П. Кривоносюк // Рідна Школа. — 1933. — Ч. 20–21. — С. 324–326.
12. Кузьмів Я. Доповняюча лектура у вселюдних школах Р. Ш. / Я. Кузьмів // Рідна Школа. — 1936. — Ч. 4. — С. 51–54.
13. Биковець М. За дитячу книжку і кінофільм / М. Биковець. — Полтава : Плужанин, 1926.
14. Лотоцький А. Мама оповідає дітям про Івана Франка / А. Лотоцький // Світ Дитини. — 1936. — Ч. 6. — С. 162–164.
15. Українські прапори на Чорному морі // Дзвіночок. — 1936. — Ч. 54. — С. 8–10.
16. Дещо про часописи // Молода Україна. — 1926. — Ч. 1. — С. 18.
17. Про аргентинського струся // Дзвіночок. — 1934. — Ч. 33/34. — С. 11.
18. Ребуси, загадки й шаради // Молода Україна. — 1923. — Ч. 6. — С. 71.
19. Літаюче крильце // Наш Приятель. — 1933/1934. — Ч. 1. — С. 16.
20. Нарисуй мурина! // Дзвіночок. — 1932. — Ч. 6. — С. 16.
21. Тортик з яблук знаменитий! // Світ Дитини. — 1937. — Ч. 11. — С. 288.
22. Українське Чорне Море // Юні Друзі. — 1935. — Ч. 4. — С. 8–9.
23. Мельник І. В країні Чукчів (Нарис із життя в підбігунових краях) / І. Мельник // Молода Україна. — 1926. — Ч. 1. — С. 1–4.
24. Як пташенята обідають? // Наш Приятель. — 1922. — Ч. 2. — С. 24–26.
25. Бурачек М. Малюйте, діти! / М. Бурачек // Книгарь. — 1918. — Ч. 8. — С. 441–444
26. Вітер // Наш Приятель. — 1922. — Ч. 9. — С. 127–129.
27. Популярна астрономія // Молода Україна. — 1926. — Ч. 4. — С. 70–71.
28. Практичний фінансист // Світ Дитини. — 1938. — Ч. 8–9. — С. 216

#### REFERENCES

1. Kalynovych V. (1925), What our children are interested in?, Ukrainian School, vol. 1–3, pp. 17–32.
2. Rusova S. (1924), The theory and practice of preschool education, Prague.
3. Kalynovych V. (1925), In what our children interested in?, Ukrainian School, vol. 4–6, pp. 18–34.
4. Kryvonosuk P.(1930), The natural methods of teaching writing, The path of education and nursing, vol. 6, pp. 179–184.
5. Kalynovych V. (1925), The voice of ukrainian child, Ukrainian school , vol. 7–9, pp. 24–35.

6. Suhomlynsky V. A. (1971), I give my heart to the children, Kyiv.
7. Dichtyar O. (1928), The figurative reading, The path of education and nursing, vol. 6, pp. 8–13.
8. Brander V. M., Voznuk O. V., Zabrotsky M. M. (2001), The fairytale as the important factor of evolution, Zhytomyr State Pedagogical University Bulletin, vol. 8, pp. 96–100.
9. Budz P. (1928), The education of character, The path of education and nursing, vol. 12, pp. 4–9.
10. Bilanuk P. (1938), What the children and the young people are interested in?, The native school, vol. 8, pp. 131–132.
11. Kryvonosuk P. (1933), The crisis in mental life of young people, The native school, vol. 20–21, pp. 324–326.
12. Kuzmiv Y. (1936), The additional literature in school, The native school, vol. 4, pp. 51–54.
13. Bykovets M. (1926), For a children's book and movie, Poltava.
14. Lototsky A. (1936), Mom says about Ivan Franko, The world of child, vol. 6, pp. 162–164.
15. The Ukrainian flags on The Black Sea (1936), Dzvinochok, vol. 54, pp. 8–10.
16. Something about journals (1926), Young Ukraine, vol. 1, pp. 71.
17. About Argentine ostrich (1934), Dzvinochok, vol. 33–34, pp. 11.
18. The puzzles, riddles and charades (1923), Young Ukraine, vol. 6, pp. 71.
19. Flying wing (1933/1934), Our Friend, vol. 1, pp. 16.
20. Draw Ethiopian! (1932), Dzvinochok, vol. 6, pp. 16.
21. The famous cake with apples (1937), vol. 11, pp. 288.
22. The Ukrainian Black Sea (1935), Young Friends, vol. 4, pp. 8–9.
23. Melnyk I. (1926), In the land of Chukchi, Young Ukraine, vol. 1, pp. 1–4.
24. How the chicks have dinner? (1922), Our Friend, vol. 2, pp. 24–26.
25. Burachek M. (1918), Draw children, Knygar, vol. 8, pp. 441–444.
26. Wind (1922), Our Friend, vol. 9, pp. 127–129.
27. Popular Astronomy (1926), Young Ukraine, vol. 4, pp. 70–71.
28. The Practical financier (1938), World of Child, vol. 8–9, pp. 216.

**THE ACTIVATION TOOLS OF COGNITIVE MENTAL PROCESSES  
OF CHILD-READER (BASED ON THE CHILDREN NON-FICTION  
IN THE 20-30'S OF XX CENTURY)**

Y. V. Stadnytska

*Ukrainian Academy of Printing,  
19, Pidholosko st., Lviv, 79020, Ukraine  
jul\_st@ukr.net*

*The children's non-fiction texts 20-30's of XX century were analyzed. Especially we were interested in special tools, which helped to authors to speak with a young readers of all ages and to activate their mental cognitive processes: attention, imagination, memory, thinking.*

**Keywords:** *children's non-fiction, mental cognitive processes, popularization of knowledge, children's reading.*

*Стаття надійшла до редакції 17.12.2014.*

*Received 17.12.2014.*